

CREAȚII

Remiză Kurtág – Beckett? Premiera operei *Fin de partie* la Scala din Milano

Bianca Tiplea Temeș

Spărgând rutina liniei repertoriale a teatrului milanez, în care ecurile verdiene domină, prima audiție absolută a operei *Fin de partie* de György Kurtág a umplut pe 15 noiembrie sala de spectacole cu melomani și artiști din elita internațională, dornici să soarbă notă cu notă, ca dintr-un Graal sonor, unicul opus dramatic al compozitorului ce a celebrat în 2018 frumoasa vârstă de 92 de ani.

A alege ca sursă de inspirație un text de Samuel Beckett înseamnă pentru oricare compozitor a-și asuma cu bună știință o misiune complicată, el sau ea trebuind să traducă în sunete un text croit din capilare și cicatrici existențiale, care vorbește frust despre viața însăși ca fiasco personal. Dacă Theodor Adorno¹ interpretează textul beckettian drept o dramă a descompunerii, unde lipsa de semnificație constituie singura semnificație, dacă Martin Esslin² echivalează piesa cu dezintegrarea limbajului propriu-zis ca instrument de comunicare, iată că György Kurtág, născut la Lugoj, devoalează noi unghiuri de acces în opera lui Beckett; el

¹ Adorno, Theodor: "Intento de entender Final de partida", *Notas sobre Literatura II*. Madrid: Ed. Akal, 2003, p. 294.

² Esslin, Martin: *El teatro del absurdo*. Barcelona: Seix Barral, 1966, pp. 64-65.

injectează textul aparent arid, situat la granița cu neantul și profund marcat de inacțiune, cu o substanță poetică inefabilă, demnă de personalitatea sa artistică amprentată de o sensibilitate muzicală, am spune, schumanniană. Regăsim o manevră artistică asemănătoare, de convertire a decrepitudinii în sublim artistic, la Baudelaire (*Les fleurs du mal*) sau la Arghezi (*Testament*). Creația lui Beckett a suscitată însă și interesul altor compozitori plecați de pe teritoriul României, care s-au impus prin calitatea artei lor în străinătate; este cazul lui Marcel Mihalovici care finalizează în 1961 două importante piese: opera într-un act ***Krapp, ou, La dernière bande***, și muzica pentru piesa radiofonică inspirată de scrierile lui Beckett, *Cascando*.

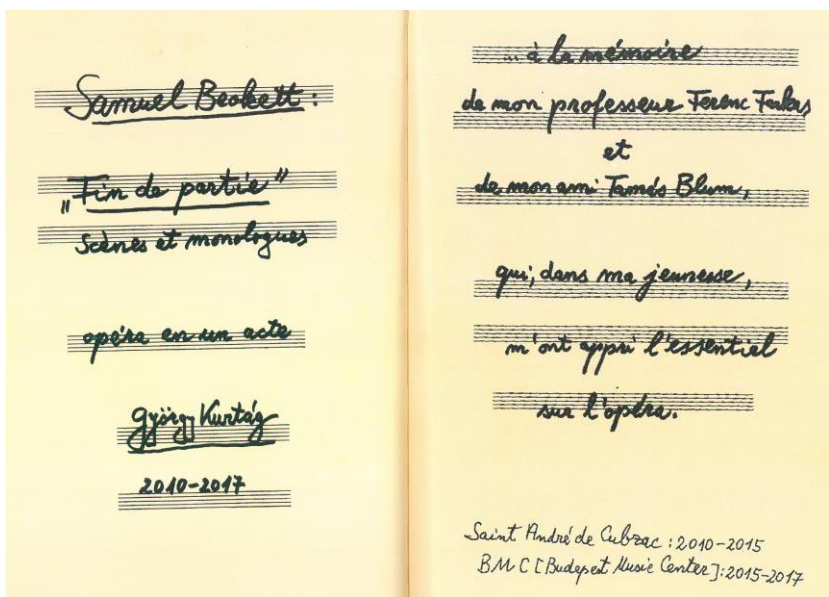
O conversație telefonică purtată cu György Kurtág după premieră, pe 20 noiembrie, ne ajută să privim printr-un filtru nou piesa lui Beckett. Primim astfel de la compozitor elemente-cheie ce ne conving că *Fin de partie* nu se circumscrie teatrului absurd. Este pariul muzicianului cu piesa scriitorului, pe care o forează în profunzime, pentru a extrage sensul bine camuflat și a-l aduce la suprafață, făcând din muzică o subtitrare fidelă sau, mai bine spus, o îngemănare perfectă cu substanța textuală.

Descoperirea universului scriitorului irlandez a avut un impact puternic asupra compozitorului încă din tinerețe. Discuția cu muzicianul ne întoarce în timp cu șase decenii; aflăm că într-o scrisoare trimisă lui Kurtág în 1957, imediat după sosirea artistului lugojan la Paris, György Ligeti, stabilit deja la Viena, își îndemna prietenul să nu rateze reprezentarea piesei *Așteptându-l pe Godot*, de Beckett. Acest prim contact cu teatrul irlandezului a fost o revelație și a aprins scânteia ce a ars mornit timp de șase decenii, modelând cu răbdare de alchimist o capodoperă a genului, o piesă-unicat în panoplia creației dramatice contemporane.

Un prim contact cu scrierile lui Beckett are loc odată cu lucrul la piesa *What is the word*, o piesă tulburătoare compusă pentru cântăreața maghiară Ildikó Monyók, artistă ce și-a pierdut capacitatea de a vorbi după un grav accident. Colaborarea atentă și dedicată a compozitorului cu artista

maghiară la pregătirea acestei partituri în vederea prezentării ei pe scena de concert, a contribuit decisiv la recuperarea treptată a abilității vorbirii pentru Ildikó Monyók.

Apropierea lui Kurtág de textele lui Kafka, Hölderlin sau Anna Akhmatova (pentru a limita enumerarea la numai câteva nume), au fost geniale ocazii pentru compozitorul maghiar născut la Lugoj de a demonstra că sunetul și cuvântul formează o unitate organică la conturarea discursului muzical.

Dedicată profesorului său de compoziție Ferenc Farkas (care, dorind să își impulsioneze studentul a analizat pentru el la clasă dramaturgia operei *Rigoletto* de Verdi) și lui Tamás Blum, director muzical general la opera din Debrecen, unde acesta i-a încredințat tânărului Kurtág sarcina de a prelua corepetiția pentru pregătirea montării operei *Falstaff* de Verdi, *Fin de partie* devine retorta în care istoria genului operei coagulează în noi forme de expresie. György Kurtág a afirmat în conversația noastră că a învățat să scrie operă luând ca modele creațiile de gen ale lui Monteverdi, Musorgski, Verdi (în special *Falstaff*) și Debussy (*Pelleas și Melisande*), declarând totodată că Ligeti rămâne pentru el "Dumnezeul muzicii". *Fin de*

partie se înscrie pe linia punctată trasată în prelungirea titlurilor amintite, operând sinteze, extrăgând esențe, pentru a-și găsi, în cele din urmă, un limbaj propriu.

Rod a șapte ani de proverbială migală a lucrului cu partitura (2010-2017), opera apare ca un filigran de stări ce pendulează între tragic, liric, grotesc și oniric, dar care nu abdică nicicând de la lustrul poetic de mare rafinament și sensibilitate ce constituie marca acestui compozitor circumspect la ideea încadrării în curente. Prin filtrul acestor calități, textul lui Beckett a câștigat emoție umană iar alb-negrul fără echivoc al scrierii sale, unde dialogul este golit de funcție comunicativă, a devenit un univers pulsant, plin de nuanțe, potențate de cele patru partituri vocale (Hamm/Frode Olsen, Clov/Leigh Melrose, Nell/Hilary Summers și Nagg/Leonardo Cortellazzi), de coordonarea impecabilă a dirijorului Markus Stenz, de arta regizorală a lui Pierre Audi, dar totodată grație reprezentării scenice, menținute într-un registru al esențelor.

Încă aflată sub vraja copleșitoare a acestei primei audiții, care solicită la parametri maximi atenția ascultătorului, am făcut automat o paralelă între prospețimea limbajului nonagenarului compozitor și veșnic tânărul Dorian Gray, personaj al altui irlandez de geniu – Oscar Wilde. Paralela

trebuie citită însă în oglindă: dacă Dorian Gray personajul rămânea neatins de trecerea anilor, îmbătrânind doar portretul din tablou, la Kurtág rămâne tânără muzica. Încercând să aflui care este secretul proșpețimii limbajului acestui opus (unde țambalul și acordeonul intervin discret, dar eficient, ca o semnătură timbrală a autorului, evocând, după spusele lui Kurtág, un folclor al tuturor popoarelor), dar și din ce straturi sonore emană modernitatea lucrării, m-am adresat compozitorului. Cu modestia-i caracteristică, autorul a răspuns că "piesa este modernă doar prin prisma încercării de a traduce fiecare moment al textului în gesturi muzicale, armoniile și semantica depinzând de situația textului".

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "2013X26...+este" by György Kurtág. The score is written on multiple staves, including vocal lines and piano accompaniment. The title is written at the top left, and the name "Kurtág" is written in a box at the top right. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings. There are also handwritten annotations and markings throughout the score, including "Nella", "Non.", "A mai mare plange", "Je fait grandir", "Tah", "Piano", "Escheronade", "P.m", "P", "Poco meno", "P", "Cantabile", and "In tempo". The score is written in a clear, legible hand, and the overall appearance is that of a working draft or a composer's manuscript.

György Kurtág: *Fin de partie*, pagini manuscris de partitură, reproduse cu permisiunea compozitorului

György Kurtág a știut așadar să îl asculte pe Beckett cu un stetoscop imaginar și i-a furnizat acestuia, prin recenta partitură, meloterapia ideală pentru problematica gravă pe care o abordează. Titlul operei face o trimitere clară la jocul de șah, însemnând atât în traducerea engleză, cât și în originalul francez, "șah mat". Am crezut inițial că întâlnirea dintre Kurtág și Beckett s-a încheiat cu o remiză. M-am înșelat. Este, de fapt, un joc de șapte ani, cu doi câștigători: textul lui Beckett a potențat cele mai fine strategii de scriitură din partea compozitorului, în timp ce muzica lui Kurtág a răspuns admirabil

textului, adăugându-i profunzimi de neimaginat. Gândul final după această premieră nu se încheagă, dar se desprinde în mod natural din textul beckettian:

"Et pour terminer? Jeter! Mes compliments!"

SUMMARY

Bianca Țiplea Temeș

A closely tied match between Kurtág and Beckett?

The premiere of the opera *Fin de partie* at La Scala in Milan

One could consider that over a period of six decades, between 1957 and 2017, Kurtág developed the ever-expanding idea of an opera based on the writings of Samuel Beckett. It started in 1957 when Ligeti, then living in Vienna, strongly suggested to his friend Kurtág, who was based in Paris, to go and see Beckett's latest play, *En attendant Godot*. The experience inspired Kurtág's immediate and enduring admiration for the Irish writer. Since then, he has come a long way through the labyrinth of his own work, first making use of Beckett in his piece for the Hungarian singer Ildikó Monyók "What is the word", then the texts of Kafka, Hölderlin or Anna Akhmatova (to name but a few), always proving that sounds and words can share equal importance in musical setting. With his rich experience and mastery, the 92-year old Kurtág approached his first opera, plunging into the depths of Beckett's piece *Fin de partie* (*Endgame*), infusing the theatre of the absurd with exquisite lyricism, enriching the metaphorical power of the text with a refined musical discourse.

The outcome of seven years of intense work, (2010-2017), Kurtág's *Fin de partie* is dedicated to his composition teacher, Farkas Ferenc and surprises the listener by the freshness of its musical language, an accurate translation into sound of Beckett's poetic theatrical universe. Rather than resulting in a mere tie, this encounter between two great artist sees music and text as equal winners in terms of expressive content, a true collaboration enriching the contemporary dramatic repertoire with a unique masterpiece.

(Traducerea rezumatului: Bianca Țiplea Temeș)